§ 73. Адмоўныя займеннікі

460. Прачытайце загадкі Н. Гілевіча, устаўляючы замест пропускаў словы *ніхто* ці *нішто*. На што яны ўказваюць?

… не ляцела,
… не спужала,
А ўся затрымцела,
А ўся задрыжала[c].

Стаіць бычок —
Асмалены бачок.
Увесь век смаліцца,
І … не зжаліцца.

Назавіце сінонімы ў тэксце.

Адмоўныя займеннікі ўказваюць на адсутнасць асобы ***(ніхто)***, прадмета ***(нішто)***, якасці ***(ніякі)***, прыналежнасці ***(нічый)***.

Адмоўныя займеннікі ўтвараюцца ад пытальных пры дапамозе прыстаўкі ***ні-***: *ніхто, нічый, колькі*.

Калі ***ні*** аддзяляецца прыназоўнікам, то займеннік пішацца ў тры словы: *ні да чо́га, ні да ко́га, ні з кім, ні пры я́кіх*.

Адмоўныя займеннікі змяняюцца, як пытальныя і адносныя, і ўжываюцца ў сказах, дзе ёсць адмоўе ***не*** ці словы ***нельга, няма***: *у класе нікога няма, нікога не забыць, нічога нельга*.

461. Прачытайце табліцу. Зрабіце вывад пра асаблівасці змянення адмоўных займеннікаў.

Склон	Скланенне адмоўных займеннікаў			
Н.	*ніхто́*	*нішто́*	*нічы́й*	*нія́кі*
Р.	*ніко́га (ні ад ко́га)*	*нічо́га (ні ад чо́га)*	*нічыйго́ (ні ад чыйго́)*	*нія́кага (ні ад я́кага)*
Д.	*ніко́му*	*нічо́му*	*нічыйму́*	*нія́каму*
В.	*ніко́га (ні на ко́га)*	*нішто́ (ні на што́)*	*нічыйго́ (ні за чыйго́), нічы́й (ні на чы́й)*	*нія́кага (ні на я́кага), нія́кі (ні на я́кі)*
Т.	*нікі́м (ні з кі́м)*	*нічы́м (ні з чы́м)*	*нічыі́м (ні з чыі́м)*	*нія́кім (ні з я́кім)*
М.	*ні па кі́м*	*ні па чы́м*	*ні па чыі́м*	*ні па які́м*

Правообладатель Национальный институт образования

462. Адкажыце на пытанні, ужываючы адмоўныя займеннікі.

1. Хто вам расказаў пра гэты выпадак? 2. Чым ты будзеш займацца пасля заняткаў? 3. За што ты будзеш перажываць? 4. Якім дываном заслаць падлогу? 5. На якім прыпынку ты выйшла? 6. На чыім музычным інструменце ты іграеш?

Запішыце займеннікі. Вызначце, у якой форме яны ўжыты.

463. Прачытайце тэкст. Падбярыце да яго загаловак у адпаведнасці з асноўнай думкай.

Часта прапануюць нешта, што рабіць няма ахвоты. Напрыклад, хтосьці кліча ў кіно[м], якое не выклікае ў цябе ніякай цікавасці. Ёсць некалькі правіл, як трэба правільна адмаўляць.

Пакажы сваім сябрам, што заняты якой-небудзь важнай справай. У такім выпадку нікога не пакрыўдзіш.

Без ніякіх тлумачэнняў упэўнена скажы «не» ў адказ на нахабную просьбу. Нічога не тлумач, а ўпэўнена адмаўляй. Але памятай: уменне казаць «не» ні ў якім разе не распаўсюджваецца на просьбы самых дарагіх[м] табе людзей *(З часопіса «Вясёлка»)*.

Выпішыце асобна няпэўныя і адмоўныя займеннікі ў пачатковай форме. Раскажыце пра асаблівасці іх значэння і змянення. Праскланяйце словазлучэнні *якая-небудзь справа*, *нешта цікавае*.

Рускім формам займеннікаў ***не́кого, не́чего, не́ с кем, не́ в чем*** у беларускай мове адпавядаюць спалучэнні ***няма каго́, няма чаго́, няма з кі́м, няма ў чы́м***.

464. Прачытайце тэкст. Вызначце яго асноўную думку.

Мая Бел..русь!
Твае дыпламаты цяпер працуюць
на *(увесь)* кант..нентах свету.
Ім даступна трыбуна ААН[сл].
Яны ў кантакце з пр..зідэнтамі
амаль *(увесь)* краін Зямлі.
Яны — *(твой)* сувязныя Беларусь.

Правообладатель Национальный институт образования

А калі ўлічыць,
што кожны чалавек дыпламат,
то беларусаў-дыпламатаў у свеце
болей за тры мільён.. .
Яны жывуць сярод розных народаў
у асяро..ку *(іншы)* культур.
Але хай жа ніколі не здрадзяць
(свой) караням сва..му р..даводу.

У. Ліпскі.

Запішыце тэкст, раскрываючы дужкі, устаўляючы прапушчаныя літары і знакі прыпынку. Абгрунтуйце напісанне.

Зрабіце пісьмовы марфалагічны разбор двух займеннікаў з тэксту.

465. Выканайце тэматычную тэставую работу па раздзеле «Займеннік».

КАНТРОЛЬНЫЯ ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Якую ролю адыгрываюць займеннікі ў тэксце?
2. На якія разрады па значэнні падзяляюцца займеннікі?
3. Прывядзіце прыклады займеннікаў, якія ўказваюць на прадмет, прымету, колькасць.
4. Займеннікі якіх разрадаў змяняюцца, як прыметнікі? Прывядзіце прыклады.
5. Чым адрозніваюцца прыналежныя займеннікі *яе, яго, іх* ад падобных да іх асабовых?
6. Ці правільна ўжыты формы займеннікаў у наступных словазлучэннях: *прымушаць самаго сабе, не дазваляць самаму сабе*?
7. Якую форму маюць займеннікі *нехта, нешта, ніякі* ў месным склоне? Запішыце гэтыя формы займеннікаў. Складзіце з імі сказы.

466. Прачытайце тэкст, раскрываючы дужкі.

ахвярава́ць

Альтруізм — францу..скае слова. *(Яно)* называюць чалавека, які бе..карысліва служыць *(іншы)* людзям. Альтруіст* гатовы ахвяраваць для *(той)* людзей, хто ў б..дзе. Ён гатовы ахвяраваць асабістымі інтарэсамі, *(свой)* вол..ным часам, *(свой)* грашыма, хлебам, адзеннем. *(Такі)* людзі прытрымліваюцца

Правообладатель Национальный институт образования

простых[м] і мудрых прынцыпаў жыц..я: «Любі *(іншы)* чалавека, як *(сам)* с..бе», «Дапамажы *(хто-небудзь)* у бядзе, то дасць Бог і *(ты)*» *(Паводле У. Ліпскага)*.

Запішыце тэкст, раскрываючы дужкі і ўстаўляючы прапушчаныя літары. Якія адносныя займеннікі служаць для сувязі частак у складаным сказе?

- Які сказ мае наступную будову: [____], (які ____)?

467. Прачытайце рэкламу мультфільма. Пра што вы даведаліся?

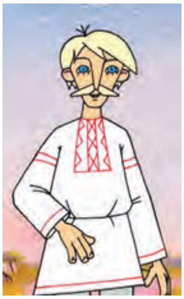

На киностудии «Беларусьфильм» создан мультфильм «Приключения Нестерки». В нём рассказывается о герое народных легенд и преданий.

Вместе со своими верными друзьями псом и котом Нестерка находит выход из любой ситуации. Друзья превращают глиняные горшки в музыкальный инструмент. Они побеждают Дракона, который похитил невесту Нестерки. А также легко расправляются с Лихом, что поселилось в их доме *(По материалам интернет-источников)*.

Запішыце тэкст па-беларуску. Растлумачце напісанне займеннікаў.

Слоўнік

приключения — *прыгоды*
предание — *паданне*
пёс — *сабака*
выход — *выйсце*
превратить — *ператварыць*
Дракон — *Цмок**
похитить — *выкрасці*
Лихо — *Ліха*

468. Спішыце прыказкі і прымаўкі, раскрываючы дужкі.

1. Ганарлівы[м] ды ўпарты — *(нішто)* не варты. 2. Дзе хвоя ні стаіць[ф], а ўсё *(свой)* бору шуміць. 3. *(Ні)*за*(што)* на свеце. 4. Будзь *(свой)* слову гаспадар. 5. Вока *(ні)*кому не запарушыць. 6. Чым *(абы)*які, то лепш *(ні)*які. 7. Шчасця не купіш *(ні)*за*(якія)* грошы. 8. Хлеб над *(увесь)* пануе. 9. *(Ні)*ў*(якім)* разе.

Растлумачце напісанне займеннікаў.
Раскрыйце сэнс першай прыказкі.

Правообладатель Национальный институт образования